

Csete István: Nagy próbatétel

Nagy próba a fejedelmi magasság, hogy kegyetlenségre ne forduljon és az Istentől való elpártolásra ne jusson.

A világnak első arany idejében, úgy tetszik, ilyen elsőség nem volt az emberek között; nem olvasom, hogy mondotta volna az Úr Isten: Dominamini hominibus, uralkodjatok az embereken; azt tudom, a tenger halain, erdők vadain, oktan állatokon uralkodó hatalom az embernek adatott mint Isten képét viselőnek, hogy annak birodalma alá magokat az oktan állatok megaláznák. Idő jártában, valamint a tagokat elfödőző ruházat és köntös, a bűn után csúszott bé az emberi szokásba, és a szokásból végre tisztesség lőtt, kényesség és pompa, ami a

bűnnek ostora vala: nemkülönben a fejedelmi magasság, elsőség, uralkodás a természetnek párosságában eredetét a bűntől vette, és hamar példát, akit a földön nem talált, lehozta az égből, ahol látszik a csillagok között különböző fényesség és nagyság, ahol teremtett az Isten nagyobb világosságot, hogy vezethetné a napot és kisebb világosságot, hogy vezethetné az éjt; és ihon éppen a két világosságok előadták magukat annak a gyermeknek álmában, ki a Jákob házában nagy reménységre nevelkedik vala: Láték álmomban (úgymond), mintha a Nap s a Hold és a tizenegy csillagok imádnának engem. Az József álmát azonnal magyarázni kezdék a királyi uralkodásra, mivelhogy a computus a Jákob háza népét világosan hozta ki, az öreg atyját, az anyját, a bátyjait: Numquid rex noster eris? Talán királyunk leszel, és birodalmad alá vettetünk? Királyi névnek vagy a képe is a tizenegy pátriárkáknak megolthatatlan harag s egyenetlenség szikráját neveli vala, akiből egy álom sok bűt, siralmat árasztott az öreg jámbor apjuk házára.

Nem is csuda, ha a föld alatt megrekedett szelek földindulást okoznak, és minden újítás szokott valami változást hozni magával, annnyival is inkább az uralkodásra való vágyódással nehezen fér össze az arany szabadság, kiben nagy sebet ejt, aki mások nyakára kíván ülni, mikor az olyan megnyergelést se törvény, se szabadság, se igazság nem szenved. A vízözön után Nemródról van írva: Ipse caepit esse potens in terra, et erat robustus venator coram Domino; ő kezdte hatalmas lenni a földön, és nagy vadász vala az Úr előtt. És utána veti: Principium Regni ejus Babylon; az ő országának kezdete Babilon. Félek rajta (úgymond Oleaster), az ilyen vadászat mire fakad, a vadakon kezdetik el, lovagolni, puskázni, őzeket, szarvasokat kergetni, dárdával átalverni ezeken kezdik a hatalmasok: Ferarum venator et insidiator, an hominum? dubitum est; a vadaktól a jószágra lépni, és onnét az emberekre, mely könnyű? szabadságoktól, végre életektől megfosztani ott, ahol az uralkodás kezdetének a neve sem jó, Babilon, zűrzavar, fenekkel felfordítani minden törvényes igazságot, rendet, békességet. Az ilyen consequentiákat és történhető változásokat akarván távoztatni az Urísten, a királyságról emlékeztet nem tett: Dominum in principio noluisse Reges instituere, quoniam optime noverat eos statim in tyrannos convertendos; eleinten (úgymond) az Úr nem akarta királyokat emelni, áttallatván, mely hamar megeshet, hogy az olyan magasság kegyetlen uralkodásra fordul, és ami annál is szörnyűbb, netalán akitől az olyan birodalmat vették, magok nagyra tartásával elpártoljanak a mindenható Istentől és elszakadjanak, és az ilyen magasságok közül egyik olyan szóra ne fakadjon valaha: Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus? Kicsoda az Úr, hogy annak szavát halljam? Az ilyen magasság két ilyen mélységbe ejtette Izraelnek első választott királyát, Saul, akinek esete feltett célunkhoz képest igen szomorú példa és nagy orátorok nyelvén forgott tragédia, ki abban a magasságban, akit Istentől vett, és akinek trónusát mások is mint oszlopok hadi erősséggel és sok verítékekkel támogatják vala; ki hinné? Dávidot, maga vejét, érdemes emberét halálra vadászta minden ok nélkül, hazájából sok victoriái után kinyomta, kergette, üldözte. A harag, irigység, kegyetlen garádicsok gyanánt szolgáltanak továbbra, hogy a mindenható Istentől is végezetre elpártoljon, akinek Sámuel által világosan megízelt parancsolatját kétszínű cselekedeteivel megmocskolná, és éllel ellenkezőt cselekednék. Tanuld meg, jó keresztyén, imádni s nem vizsgálni az Isten ítéleteinek mélységét; miért hogy az nagy hatalmú Isten, akinek tárháza dicsőséggel és gazdagsággal rakva, némelyeket alacson állapotokról nagyra magasztatni nem akar, és igyekezetek alatt a fát levágja, szárnyaikat idején kitepi, hogy ne röpülhessenek in mirabilis super se; áttallátja, hogy a dicsőség, mely nem Istentől való, hordozza őket, és ha a polcot, akire vágnak, megnyernék, örök romlás lenne a vége, malomkő és gyehenna mélysége. Ilyen consideratiókat foglal

magában az a primus, valamely országban, közönségben adatott elsőség, aki arra vágy, vagy ha arra választatik, meg nem tudja böcsülni a talentom magasságát, akit véssen. Venit autem primus dicens.

A ponttól kezdetik a linea: úgy az új királynak tulajdoníttatik a gonosz vagy a jó példa.

Annál is nagyobb főszédülés valamely országban felsőséget viselni, ha az olyan méltóságban előtte való példát nem talál, akinek dicséretes nyomába lépjen a választott személy, és kintelen másoknak is magáról hagyni példát és tanúságot oly nagy dologban, aminémű egy birodalomnak felállítása, ahol parancsolunk nem barmoknak, hanem emberek sokaságának, akik az Isten képét és hasonlóságát viselik, hogy a fejedelmi tisztet közöttük viseljük, Non dominandi libidine, sed officio consulendi; nec principandi superbia, sed providendi misericordia; nem mint uralkodók, hanem mint könyörületes atyák, mintha azokat mind magunk szültük volna. Egy király nem születik magának, hanem másoknak, már azoknak különböző szabadságit, erkölcsit, hajlandóságit mintegy tükörbe maga eleibe tenni, különbözőképpen igazgatni, magát alkalmaztatni azokhoz, akiktől a birodalmat vette, az Istenhez mindenek fölött, akinek kezébe van a király szíve, gondos és királyi dolog; olyan országban főképpen, ahol különböző religiók volnának, többire Istennek tiszteletivel ellenkezők, ha elhatalmaztak a bűnök, ha igyekezetiben volna nagy házából kivágni a bálványt, a bitangot visszaadatni, átkot tiltani, káromkodó nyelvekre lakatot tenni, Istennek tiszteletit mindenütt felállítani; mert vagy irtózik az ilyen csalánhoz nyúlni, és midőn a kezit félti, maga lelkét megsérti vagy megtámadja, és kész a méreg, a füstölő harag, pártütésre néző indulatok; nem mindenkor lehet a hadakban is bízni, vagy erő is nincs annyi és tehetség; innét tűzláng, amonnét víz. A következő successorok dolga más, mert ők a birodalomba, mint Ádám az elkészített palotába, készen jönnek bé, a másoktól fundált törvényekre szabott rendre, az előtők uralkodó fejedelmek példáját látják, s abból formát vehetnek szép rendin való igazgatásra. A följebb említett Saul király is annyi akadékon talán és változásokon által nem esett volna, ha magát vezérelheti vala az előtte való magasságok példájával; a jó község a papok helyébe királyt kívánt magának adatni: adatott király büntetésül és ostorul. Ha látta Isten, hogy hármass elpártolása után letéttetik a székből, miért adott nekik ilyen fejedelmet? Az Isten nem nézi azt, mi leend valaki a választás után, akit mostani állapotában ítél méltónak lenni, hogy választassék arra, amire érdemes; a jelenlévőt nézte itt Saulban, nem a jövődöket; akkor szent volt Saul alacson állapotjában; ha a magasságban feje elszédült, megengedte Isten (úgymond Szent Gergely pápa) az ő esetit mások példájára s tanúságára. Hogy az utána választandó király, Szent Dávid venne példát az előtte valótól, néki mit köllene cselekedni, magát mitől óvni s féltetni. Vajon a vétkek, botránkozások, akikkel rakva a világ, kiknek tulajdoníttatnak, ha nem akik első és kalauzok a bűnben? Bethelben az aranyborjakat amely kéz felmagasztalta, első volt. Qui peccare fecit Israel, aki Izraelt bűnbe hozta; a következő lelki romlások, akikre kaput nyitott, mind annak tulajdoníttatnak Isten előtt. Oh elsőség! retteghető magasság! Oly félelmes dolog a pártos angyallal mennyekben, ide alá Saullal, Jeroboámmal fejedelmi elsőségre vágyani, az ilyen tengerbe előtők való példa nélkül bémenni, mondjam-e, vagy rohanni vakon, és mint a punctumtól kezdetik a linea, úgy maga erkölcsiből successorinak, akit kövessenek, példát támasztani: regis ad exemplum, szerencsés fejedelem, ha ki példa nélkül első, aki a megnyílt Veres-tengerbe bátorkodik az Isten győzedelmes zászlóját előre vinni, és utána a seregeket az örök szabadság partjára költöztetni: Quod me videritis facere, hoc facite. Amit láttok tőlem hogy cselekszem, azt cselekedjétek. Ihon az új Aminadab. Venit autem primus.

Micsoda garádicsokon ment Szent István a királyi felségre?

Nincs kétségem, hogy a régiebb keresztyén imperiumból s országokból való dicséretes fejedelmi emberek, Constantinusok, Theodosiusok, Clodovaeusok a keresztyénység mellett Isten vezérlése alatt viselt dolgait hírül vehette Szent István király, mert mi lehet a királyhoz illendőbb, mint királyok életit olvasni, és azoknak a méltóságnak párosságáért nyomokba lépni? Tanulhatott mások romlásából is, vagy égen, vagy földön, akik Istennel végig meg nem maradtak, és szomorú kimenetekkel mutatták, hogy nincs tanács az Úr ellen. Én a szent király koronáját abból kezdettem ma fűzni, hogy az új országban, ahol még példát nem talált, maga példa lött, és fejedelmi virtusoknak első szent fundátora; hogy ahol magának átkot, másoknak romlást, országnak elsillyedést okozhat vala, ha Istennel ellenkező, ha kegyetlen és vérszopó tyrannus, ha pokollal cimboráló fejedelem belőle válni talált volna (és a kincses országban, tömérdek pogányság között féltetni nem lehetett-e?), ő ellenben Istennek kegyelmével fejedelmi keresztyénységével eget, földet, hazáját, successorit és maradékinak emlékezetit magára örökre kötelezte a felvállalt királyi elsőséggel. Venit autem primus.

Oh szent király, ki már az anyád méhéből isméretes valál az te Uradnál Istenednél! aki már akkor neveden hívatattál a koronára! És azon már búsulni nem lehetett, hogy a mennyei hivattall együttjáró ajándékok is, a fejedelmi bátorság, erősség, hatalom, kincsek, victoriák meg nem adattassanak annak, aki Istentől választatott az ország igazgatására. Az Úristen voksolhat, akire tetszik, és ezerek közül elválasztja, de micsoda jelből vesszük azt észre, ki legyen az a candidált személy? Ah! annak fejedelmi vesszeje megvirágozik azonnal, és bimbók fakadnak abból és megisméri az egész ország, hogy az Isten keze munkálkodik ott.

De akit rendkívül maga az Isten választja is, annak választásáról szükség hiteles bizonysgot és acceptatiót tenni ide alá, mely az ország voksa által lészen meg; mivelhogy nem egy emberért választatik a király, vagy két-három urak akaratjára, hanem az országért, akiben uralkodik az Isten; az okáért vox populi, vox Dei, a főrendek és statusok akaratja szükségesképpen kívántatott arra, hogy ne látszatnék az Istennel ellenkezni a candidált személy, ha a hercegi házból született, az égből megjövendőltetett, fejedelmi erkölcsökkel felruháztatott magyar királyságra felkenettetni kívánná az egész ország, s avégre úri követséget küldene az apostoli székhöz. Második Sylvester pápához kiáltja az ország: Adj nekünk királyt, aki törvénnyel minket ítéljen! A te fiadban és aklodból való juhodban, szentséges Atya, feltalálod mindazokat, valamik egy keresztyén fejedelemhez illendők; annak engedelmségét lásd meg, ki a kész trónusba egy nyomást tenni nem akar híred nélkül, minek előtte a magasságbéli Istennek akaratját tőled meg nem érti. Kezedből várja a koronát. Nem oly sovány ugyan a magyarok földe, hogy annyi aranya ne volna, akiből egy királyi süveget csináltathasson; nálad a hatalom, tőled a confirmatiót, tőled az áldást magára s az országra (mely ebben megegyezett) venni kívánja; hogy az őfelőle lött előbbi prófétálásokat confirmáld, pecsételjed bé magad, aki Isten képében tétettél építeni s öntözni, még az Isten nevelkedést adjon a jó kezdeteknek. Így már bátran országolhat és trónust, ahol még eddig nem volt, fundálhat; példát nem találván, példa lehet; tükörül mások eleibe is tétethetik, aki mennyből hívatatik, országtól választatik, főpásztortól megáldatik.